

ב. קבעוני לדורות

במקביל לוויכוח על כתיבת המגילה לדורות, התנהל ויכוח בין מרדכי ואסתר לחכמים על קביעת ימי הפורים לדורות. חכמים התנגדו לקביעת יום טוב חדש בטענה שהוא עלול לעורר קנאה ושנאה כלפי היהודים "שיאמרו האומות שאנו שמחים להזכיר מפלתן" (רש"י).

בסופו של דבר נתקבלה טענת אסתר:

שלחה להם: כבר כתובה אני על דברי הימים למלכי מדי ופרס.

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ז עמוד א

רש"י פירש את דברי אסתר וזה לשונו:

כבר אני כתובה – ושם יהו רואין מה שאירע להם על ידי ישראל.

וצריך להבין מה יראו שם יותר ממה שהם יודעים כבר? הלא הם חזו על בשרם מה שאירע להם ומה יחדש להם הספר ההוא?

ונראה שהסבר הדברים כך הוא. התכנית השטנית של המן להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן, טף ונשים ביום אחד, הייתה תכנית סודית ביותר, והיא הייתה חייבת להיות כזאת, כיוון שהייתה אמורה לצאת אל הפועל רק אחרי אחד עשר חודש מיום משלוח הספרים. לו התכנית הייתה גלויה וידועה לכל, סופה היה להיכשל, כי היהודים היו עושים כל אשר לאל ידם להכשילה, אם על ידי השתדלות אצל המלך,¹ ואם על ידי התארגנות סמויה להגנה עצמית ואם על ידי בריחה למקומות מסתור וכיוצא באלו. ומה שנמצא כתוב: "פתשגן הכתב להנתן דת בכל מדינה ומדינה גלוי לכל העמים", אינו הספר עם תכנית ההשמדה, אלא כתב אחר בו היה כתוב רק: "להיות עתידים ליום הזה". מעין הדברים הללו כתב האלשיך הקדוש בפירושו למגילה:

על כן התנכל לשלוח ספרים בהצנע, בייחוד אל האחשדרפנים והפחות ושרי העמים, מספרים ומגידים בשפה ברורה כל המכוון להשמיד... אך כל זה לא לגלות להמון קריה... אך מה שהיה מעביר קול ומכריז בפירוש ובגלוי לעיני כל ההמון היה העתק אחר סתום והוא: "להיות עתידים ליום הזה"...

"פירוש האלשיך" על הפסוק "ונשלוח ספרים"²

1. וכפי שכתב הגר"א (פרק ד, יד): "כי היה יודע שהיהודים יהיו רודפים להשררות ויהיו נוטים להם צד זכות".

2. וכן כתוב ב"פירוש הגר"א" על מגילת אסתר על הפסוק "פתשגן הכתב.. גלוי לכל העמים".

מכאן שרוב הגויים במלכות אחשורוש לא ידעו כלל על תכנית ההשמדה של המן, שנרקמה בחדרי חדרים ובסודיות גמורה, ומה שנתגלה לעיניהם ביי"ג אדר היה, טבח המוני בגויים שנתבצע על ידי היהודים, שהגיע לכדי שבעים וששה אלף חללים בקירוב.

כמוכן שעשיית יום טוב ממאורע "אכזרי" כזה עלול לגרום לשנאה וקנאה אצל הגויים, ואולי אף לפוגרומים נגד היהודים. בל נשכח שהיהודים חיו אז בין הגויים והיו נתונים בידם. וגם אם בדור ההוא הם היו מוגנים על ידי מרדכי ואסתר ועל ידי פחד היהודים שנפל על הגויים, הרי בדורות הבאים, כשיקום מלך חדש אשר לא ידע את מרדכי ואסתר, יסור חנם בעיניו, ויתעוררו רגשות הנקם והמשטמה, ואין מושיע.

על כל הטענות הצודקות הללו של חכמים, באה תשובת אסתר: "כבר כתובה אני על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס". דהיינו שם הדברים כתובים כסדרם וכהווייתם, שבתחילה הייתה תכנית השמדה נוראית, שתכליתה היה - פתרון סופי של כל העם היהודי, והיהודים הקדימו ועשו טבח בשונאיהם, שהיה בבחינת מלחמת מגן ומנע, ובכך ניצלו מהשמדה מוחלטת.³

מפורים לשעה עד פורים לדורות

עתה נבוא להסביר את תהליך קבלת ימי הפורים על ידי היהודים, עד התגבשותם למתכונת קבועה ומחייבת. נלך בעניין זה בעקבות האלשיך הקדוש. בשנה הראשונה, כשנס הצלה היה מוחשי וטרי, כל היהודים – הפרזים והמוקפים, וכן יהודי שושן – חגגו מעצמם את ימי הפורים על ידי משתה ושמחה. ברם, לשנה האחרת רק הפרזים המשיכו לחוג את יום הפורים בארבע עשר, ככתוב (אסתר פרק ט, ט):

עַל כֵּן הַיְהוּדִים [הפרזים] הַפְּרָזִים הַיִּשְׁבִּים בְּעָרֵי הַפְּרָזוֹת עָשִׂים אֶת יוֹם אֲרְבָּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֲדָר שְׂמֵחָה וּמְשֻׁתָּה וְיוֹם טוֹב וּמְשֻׁלָּח מְנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ.

ומדוע הפרזים כן והמוקפים לא? כי המוקפים לא חשו עצמם מאוימים כל כך כמו אנשי הפרזים, גם משום שהיו מוקפים חומה,⁵ וגם משום שלא ידעו את חומרת הגזרה שהייתה עליהם.⁶

3. ה"משך חכמה" (שמות יב, טז) כתב שלכן קבעו את היום טוב בימים אשר נחו מאויביהם, להראות שהשמחה הייתה על המנוחה וההצלה, ולא על ההרג בשונאיהם שהיה יום קודם לכן.

4. מרצונם ולא כחובה כפי שכתב האלשיך. זו גם דעת הרמב"ן כפי שנראה להלן, אולם הר"ן (בחידושו על הרי"ף בתחילת מסכת מגילה) סבור שגם המוקפים המשיכו לחגוג.

5. לכאורה מה מועילה החומה הרי האויבים והשונאים נמצאים בתוך העיר? דבר זה יוסבר להלן. לפי "חידושי הרמב"ן" בתחילת מסכת מגילה, עיקר הסכנה הייתה ליהודי ארץ

מרדכי שידע את כל אשר נעשה למעלה ולמטה,⁷ לחץ על כל היהודים הפרזים והמוקפים לקבל עליהם לעשות את ימי הפורים האלה כחובה בכל שנה ושנה, ככתוב (אסתר פרק ט, כ-כא):

וּכְתַב מְרַדְכֵי אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּשְׁלַח סְפָרִים אֶל כָּל הַיְהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל מְדִינֹת
הַמְּלֶךְ אַחַשְׁוֵרוּשׁ הַקְּרוּבִים וְהַרְחוּקִים. לְקִיָּם עֲלֵיהֶם לְהִיּוֹת עֹשִׂים אֶת יוֹם אֲרְבָּעָה עָשָׂר
לְחֹדֶשׁ אֲדָר וְאֶת יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה.

ברם הקבלה הייתה רק של הדור ההוא בלבד ולכן כתוב: "וקבל היהודים את אשר החלו לעשות", "וקבלי" ולא "וקבלו", כי רק הדור ההוא קבל עליו ולא זרעם אחריהם.

אחרי שראה מרדכי שהדור ההוא קבל עליו את ימי הפורים האלה מידי שנה בשנה,⁸ הוא הוסיף וכתב להם להרחיב את הקבלה גם על זרעם⁹ ועל כל הנלווים עליהם, והדבר נתקבל ונעשה ככתוב שם (פס' כז-כח):

קִיָּמוּ וּקְבִלוּ הַיְהוּדִים עֲלֵיהֶם וְעַל זָרְעָם וְעַל כָּל הַנְּלוּיִם עֲלֵיהֶם וְלֹא יַעֲבֹר
לְהִיּוֹת עֹשִׂים אֶת שְׁנֵי הַיָּמִים הָאֵלֶּה כְּכַתְּבָם וְכַזְּמָנָם בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה: וְהַיָּמִים הָאֵלֶּה
נִזְכָּרִים וְנַעֲשִׂים בְּכָל דּוֹר וְדוֹר מִשְׁפָּחָה וּמִשְׁפָּחָה מְדִינָה וּמְדִינָה וְעִיר וְעִיר וַיְמִי הַפּוּרִים
הָאֵלֶּה לֹא יַעֲבְרוּ מִתּוֹךְ הַיְהוּדִים וְזָכָרָם לֹא יִסּוּף מִזָּרְעָם:

במקביל למשא ומתן שהיה למרדכי עם היהודים, היה לו גם משא ומתן עם החכמים,¹⁰ שלא הסכימו בתחילה לקביעת היום לדורות, וסברו שדי אם הדור

ישראל שהיו אז בערי שדה ללא חומה, ובגללם נקבע החג ל"ד, ואח"כ קבעו גם את ט"ו לכל שאר הערים המוקפות חומה, לכבוד שושן הבירה.

6. האלשיך מונה חמישה גורמים שהביאו לשאננות היחסית של היהודים: א. לא ידעו על תכנית ההשמדה שהייתה סודית ביותר. ב. לא העריכו נכונה את כוחו ויכולתו של המן. ג. לא ידעו אם יחסו של המלך אליהם האם הוא אוהד אותם או שונא אותם. ד. לא ידעו שהגזרה היא גם בעליונים. ה. האמינו ביכולתה של אסתר לעמוד כנגד כל גזרה קשה.

7. "ומרדכי ידע את כל אשר נעשה" - מהו "ידע את כל אשר נעשה"? אמר מרדכי יודע אני שנגזר עליהם כלייה מיום שהשתחוו לצלם של נבוכדנצר, שנאמר 'זובח לאלהים יחרס' (שמות כב יט), לכך נאמר "ידע". (ספרי דאגדתא על אסתר - מדרש פנים אחרים [בובר] נוסח ב פרשה ד ד"ה ומרדכי ידע את). כמו כן ידע מרדכי את כל התכנית הסודית להשמדת היהודים, ומנין ידע? או שנאמר לו על ידי משה רבנו או אליהו הנביא כדאיתא במדרשים, או שחלק מהשרים שהיו ידידי הדליפו לו את הכתוב בספרים הסודיים כפי שכתב הגר"א בתחילת פרק ד.

8. לדעת הרמב"ן להלן, דרישה זו באה לאחר שהוא קיבל את הסכמת חכמים לקבוע פורים לדורות.

9. כי אם גזרת המן הייתה יוצאת אל הפועל לא היה יותר זרע ליהודים, ואם כן גם הדורות הבאים חייבים לעשות ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות ומתנות לאביונים.

10. משא ומתן זה החל בשנה השניה כפי שכתב רש"י למסכת מגילה דף ז ע"א.

ההוא בלבד יקיים את ימי הפורים, כי דור זה היה מוגן על ידי מרדכי ואסתר ועל ידי אחשוורוש, ששיתף פעולה עמהם. ברם מי יודע מה יהיה בדורות הבאים אחריהם, חגיגה כזו עלולה לגרום לקנאה ושטנה. אולם מרדכי ואסתר שכנעו אותם שאין ממה לחשוש ככתוב שם:

וּמֵאֲמַר אֶסְתֵּר קַיִם דְּבַרֵּי הַפְּרִים הָאֵלֶּה וְנִכְתָּב בַּסֵּפֶר:

וכפי שפירש שם רש"י:

אסתר בקשה מאת חכמי הדור לקבעה ולכתוב ספר זה עם שאר הכתובים, וזהו "ונכתב בספר".

להיות עושים את יום ארבע עשר... ואת יום חמשה עשר

מיוחד במינו חג הפורים שיש בו ארבע עשר וחמישה עשר ואפילו אחד עשר ושנים עשר ושלושה עשר,¹¹ כדברי הגמרא במסכת מגילה (דף ב ע"א):
 כולו אנשי כנסת הגדולה תקינו, היכא רמיזא? – אמר רב שמן בר אבא אמר רבי יוחנן: אמר קרא (אסתר ט'): "לקים את ימי הפרים האלה בזמניהם" – זמנים הרבה תקנו להם.

ומדוע היום לא נוהגים לקרוא באחד עשר ובשנים עשר ובשלושה עשר? כתב הרמב"ם לפי שיטתו של רבי עקיבא:

במה דברים אמורים שמקדימין וקוראין ביום הכניסה, בזמן שיש להם לישראל מלכות,¹² אבל בזמן הזה אין קוראין אותה אלא בזמנה, שהוא יום ארבעה עשר ויום חמשה עשר, בני כפרים ובני עיירות קוראין בארבעה עשר, ובני כרכין קוראין בחמשה עשר.

רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק א

11. משנה מסכת מגילה פרק א: "מגילה נקראת באחד עשר בשנים עשר בשלושה עשר בארבעה עשר בחמשה עשר לא פחות ולא יותר כרכין המוקפין חומה מימות יהושע בן נון קורין בחמשה עשר כפרים ועיירות גדולות קורין בארבעה עשר אלא שהכפרים מקדימין ליום הכניסה".

12. לשון הגמרא (תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ב עמוד א) הוא: "אמר רבי יהודה: אימתי - בזמן שהשנים כתיקנן וישראל שרויין על אדמתן". ובפירוש המשניות (מסכת מגילה א,א) כתב הרמב"ם הגדרה שונה: "וקריאתה בימים שונים לא היה אלא בזמן שידינו תקיפה ויש לנו יכולת לכוף על קיום המצות בשלימות, אבל בזמן הזה, כלומר מזמן שנתחבר התלמוד עד שיבוא המשיח במהרה, אין קורין אותה אלא בזמנה והוא יום ארבעה עשר ויום חמשה עשר כמו שביארנו.

ראה מאמרו של הרב שלמה גורן "פורים ביום הכניסה וזיקתו למלכות ישראל", בספר "תורת המועדים" עמ' 260-272, שם דן אם הקמת מדינת ישראל מאפשרת קריאת המגילה ביום הכניסה כבעבר, או שהדבר תלוי במשיח צדקנו כפי שכתב הרמב"ם בפירוש המשניות.

מדוע לא חששו לאגודות אגודות?

כמובן שריבוי תאריכים לחג הפורים מעורר תמיהה גדולה, שכן הדבר מעיד על פלגנות וכיתתיות, אגודות אגודות שאסורות מהתורה, בעוד ששאיפת היסוד שלנו היא שיעשו כולם אגודה אחת. ואכן כבר תמה על כך ריש לקיש בפני רבי יוחנן:

תנן התם: מגילה נקראת באחד עשר, ובשנים עשר, ובשלושה עשר, ובארבעה עשר, ובחמשה עשר, לא פחות ולא יותר. אמר ליה ר"ל לר' יוחנן, איקרי כאן: (דברים י"ד) "לא תתגודדו", לא תעשו אגודות אגודות.
תלמוד בבלי מסכת יבמות דף יד עמוד א

והתשובה שניתנה לכך על ידי רבא היא:

כי אמרינן לא תתגודדו – כגון ב"ד בעיר אחת, פלג מורין כדברי ב"ש ופלג מורין כדברי ב"ה, אבל שתי בתי דינין בעיר אחת – לית לן בה.

ועדיין התמיהה גדולה: מדוע לכתחילה קבעו חכמים תאריכים שונים לימי הפורים? ואף אם חוקית ורשמית אין כאן משום לא תתגודדו, הרי מעשית יש כאן אגודות אגודות, חגיגות חגיגות, מגילות מגילות. שאלות אלו הציב הרמב"ן בראש חידושו למסכת מגילה:

אני תמה מאד, מה ראו על ככה ומה הגיע אליהם לעשות ישראל אגודות במצווה הזו? ואע"ג דליכא הכא משום לא תתגודדו, דהוה ליה שני בתי דינים בשתי עיירות, כדאיתא בפרק קמא דיבמות,¹³ מ"מ לכתחילה למה חלקום לשתי כתות? ועוד היכן מצינו בתורה מצווה חלוקה בכך, והתורה אמרה "תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם", וכל דתקון רבנן בעינן דאורייתא תיקון?

בתחילה השיב הרמב"ן תשובה פשוטה, שימי הפורים נקבעו לפי מועדי החגיגה שלהם בשנה הראשונה בכל מקום ומקום:

ושמא י"ל: לפי שנעשה הנס בשושן בי"ד ונוח שלהן היה בחמשה עשר, קבעו לחמשה עשר יום ביום שהתחילו בו,¹⁴ ולפי שעיקר הנס היה בשושן קבעו עימהן מקומות הנכבדין דהיינו כרכין המוקפין. ושאר כל עיירות שהיה הנס שלהן בי"ג ונוח שלהן בי"ד קבעוהו ביום שלהן שהתחילו, כדרך שאירע להם כך קבעו אותם.¹⁵

13. הרמב"ן השתמש לרווחא דמילתא בתשובת אביו בגמרא, בעוד שלדעת רבא גם בשתי בתי דין בעיר אחת אין משום אגודות אגודות.

14. כוונתו ביום שהתחילו בו לחגוג בשנה הראשונה, כי החגיגות החלו ביום המנוחה.

15. אולי אפשר לאשש טעם זה עם מה שכתבו ראשונים רבים כגון הרשב"א והריטב"א: "אבל בענין מגילה ליכא אגודות אגודות, דלא אמרינן אגודות אגודות אלא בשהאגודות חולקים אלו עם אלו וכסבורים שהכל היה להם לעשות שיטה אחת ואלו מורים על דבריהם ונעשה

ברם תשובה זאת לא הניחה את דעתו¹⁶ מכמה סיבות:

ואין טעם זה מתוק וטוב בעיני, לפי שהיה עיקר הנס לשושן עצמו ביום י"ג והנה ראוי שיהיה להם י"ד יום טוב עם כל ישראל, אע"פ שעשו בשנת הנס יום טוב בט"ו, או שיהיה לשושן יום טוב בי"ד וט"ו הואיל ונעשה בהם נס.

לכן כותב הרמב"ן תשובה נוספת, מחודשת ומחפכנית:

וכשעיינתי בכתובים נתיישב לי הענין יפה, לפי שהוא דבר ברור שבזמנו של נס זה כבר נפקדו ישראל ועלו לארץ ברשיון כורש ונתיישבו בעריהם, ואע"פ שאמר המן ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים, מ"מ אנשי כנסת הגדולה עם רוב ישראל בארץ היו, ושוב לא עלו מהם אלא מעטים עם עזרא.¹⁷

וכשצוה אחשורוש להשמיד להרוג ולאבד, היו הפרזים והעיריות שאין להם חומה סביב בספק וסכנה גדולה שלא יעלו עליהם אויבים – יותר מן המוקפין, וכענין שאמר בהם בספר עזרא (נחמ"ד, א-ג): וַיְהִי כִּאֲשֶׁר שָׁמַע סַנְבַּלֵּט וְטוֹבִיָּה וְהָעֲרָבִים וְהָעֲמֻנִים וְהָאֲשֻׁדִימִים כִּי עָלְתָה אֲרוּכָה לְחַמּוֹת יְרוּשָׁלַם כִּי חָחְלוּ הַפְּרָצִים לְהַסְתֵּם וַיַּחַר לָהֶם מְאֹד: וַיִּקְשְׁרוּ כָל־ם יַחְדָּו לְבֹא לְהִלָּחֵם בִּירוּשָׁלַם וְלַעֲשׂוֹת לוֹ תוֹעָה: וַנִּתְפַּלֵּל אֶל אֱלֹהֵינוּ וְנַעֲמִיד מִשְׁמֵר עֲלֵיהֶם יוֹמָם וְלַיְלָה מִפְּנֵיהֶם:¹⁸

וכשנעשה הנס עשו כולם יום נוח ומשתה ושמחה, דכתיב ושאר היהודים אשר במדינות המלך אחשורוש נקהלו ועמוד על נפשם ביום שלשה עשר ונוח בארבעה

תורה כבי תורות, אבל הכא כך היתה התקנה מתחלה שיהיו חלוקים בזמניהם וכולם מודים זה לזה שעושה כראוי לו ובהא ליכא אגודות כלל".

16. הר"ן (רבנו ניסים) על הרי"ף העדיף את תשובת הרמב"ן הראשונה על פני תשובתו השניה.
17. ואין סתירה לדבריו כאן מדבריו במסכת מגילה דף יא ע"ב, שעולה מהם לכאורה שרוב מנין ורוב בנין של ישראל נשארו בבבל, כפי שכתב אחשורוש מנה שבעים שנה לפי חשבוננו וכשראה שלא הייתה פקידה בימיו "ולא נבנה הבית ולא נגאלו לגמרי אבל נשארו גדוליהם ורובן בבבל, אמר תו לא מפרקי הני ולא יהיה להם גאולה אחרת ולא יבנה ביהמ"ק שלהם, וכל מה ששמעתי שאמר להם הנביא שלהם הכל בא בפקידתו של כורש ועליה היה עונשו של בלשאצר". כי שם כוונתו שמאלו שנשארו בבבל אחרי הפקידה של כורש, נשארו גדוליהם ורובן בבבל ולא חשו לעלות לארץ עקב מניין שבעים השנה לפי חשבוננו. אבל רוב ישראל ממש עם גדוליהם ואנשי הסנהדרין היו בארץ ישראל מאז עליית כורש.
18. לפי דעתו עיקר הנס היה בארץ ישראל, וזה נוגד לכאורה את דברי הגמרא במגילה (יד ע"א) שאין אומרים הלל בפורים משום שהנס היה בחו"ל. ואולי אפשר לומר שלדעת הרמב"ן עיקר הנס היה בשושן כשהצליחו להטות את אחשורוש לטובת היהודים ותליתו של המן. וראיתי שכן כתב ב"תשב"ץ" חלק ג סימן רצז "אבל מ"מ הנס בחוצה לארץ נעשה, שהרי בשושן היו מרדכי ואסתר ושם נעשה המשתה ונתבטלו כתבי המן ונתלה שם ונתן להם רשות להרוג בשונאיהם, והיינו דאמרי בגמי (שם) (מגילה) ב' ע"ב) שאני שושן הואיל והיה בה הנס, כלומר ששם היה עיקר הנס שמשם יצאה תשועה ופורקן לישראל, וכיון ששם היה הנס אמרו בגמרא שאין אומרים שירה על נס שנעשה בחוצה לארץ".

עשר ועשה אותו יום משתה ושמחה, ושל שושן עשו ג"כ ממחרת הנס שלהן, וזה היה בשנת הנס בלבד.

כלומר, בשנה הראשונה חגגו כולם את נס ההצלה, הפרזים בארבעה עשר לחודש ובשושן בחמישה עשר לחודש.¹⁹ ברם בשנים שלאחר מכן, כותב הרמב"ן בהמשך, רק הפרזים המשיכו לחגוג מעצמם את יום הארבע עשר, בעוד שהמוקפים לא חגגו כלל, כי סברו שניסם היה קטן משל הפרזים, כמו שכתוב במגילה: "על כן הַיְהוּדִים הַפְּרָזִים הִישָׁבִים בְּעַרְי הַפְּרָזוֹת עֲשִׂים אֶת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֶדְרָשְׁמִחָה וּמִשְׁתֵּה יוֹם טוֹב וּמְשָׁלוֹחַ מְנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ".²⁰

לאחר כמה שנים, אחרי שמצאו רמז בתורה²¹ לכתובת המגילה בתנ"ך ולקביעת פורים לדורות, הורה מרדכי לכל היהודים – גם למוקפים וגם לרחוקים משושן – לחגוג את ימי הפורים, תוך שהוא מבהיר להם שכולם היו בסכנת השמדה והכחדה: "כי המן בן המדתא האגגי צרר כל היהודים חשב על היהודים לאבדם והפיל פור הוא הגורל לאבדם".

אין צריך לומר שהפרזים המשיכו לחגוג את יום הארבע עשר כפי שנהגו עד עתה זה כמה שנים, ואף מרדכי סבר שעליהם להמשיך כך, כי ניסם היה גדול יותר משל המוקפים, וגם משום כבודם וחשיבותם, כי רובם היו יושבי ארץ ישראל. ואילו המוקפים, שניסם היה קטן יותר, יחגגו את יום חמישה עשר, כיום בו חגגו בשושן בשנה הראשונה.²² וזהו מה שכתוב: "ויכתוב מרדכי את הדברים האלה וישלח ספרים אל כל היהודים אשר בכל מדינות המלך אחשוורוש הקרובים והרחוקים לקיים עליהם להיות עושים את יום י"ד ואת יום ט"ו".

אולם גם אחרי ההוראה של מרדכי שעל כולם לחגוג את נס פורים, כל אחד בזמנו, פחדו היהודים לעשות ימי משתה ושמחה בפרהסיא מפחד הגויים, עד שחזר מרדכי ושלח להם את חותם המלכה שציוותה לעשות כן, ושוב לא

19. לא ברור לי מדברי הרמב"ן מה עשו שאר המוקפין בשנה הראשונה, האם בארבעה עשר כמו הפרזים או בחמישה עשר כמו בשושן. מדברי הרשב"ץ ("שו"ת תשב"ץ" חלק ג סימן רצז) משמע שלא היה להם יום משלהם: "שעיקר הטעם כדברי הרמב"ן ז"ל, דעל כרחין אית לן למימר דבשנת הנס לא היה להם למוקפין יום כלל, שאם היה להם יום נוח, היה להם לקבוע יו"ט שלהם ביום נוח שלהם, ומה ראו לשנות דינם לגמרי ולדמותם לשושן, יותר טוב היה לקבוע ביום נוח שלהם מיום נוח של שושן". וכל זאת ביחס למוקפין שבארץ ישראל, אבל ביחס למוקפין שבחו"ל, כתב הרשב"ץ בהמשך דבריו, שהם נהגו בשנה הראשונה ב"ד".

20. כן כתב גם האלשיך לעיל.

21. על פי הפסוק (יהושע שמות פרק יז): "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה כֹּתֹב זֶאת זְכָרוֹן בְּסֵפֶר וְשִׂים בְּאָזְנֵי יְהוֹשֻׁעַ כִּי מַחֵה אֶת זְכָר עֲמֻלָּה אֶת זְכָר עֲמֻלָּה מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם":

22. לא איחדו את החג ליום אחד, כדי להבליט את השוני שבין הנסים הגדולים שהיו בפרזים ובארץ ישראל לבין שושן ושאר המוקפים, וכדי לתת כבוד לארץ ישראל מחד גיסא ולשושן מאידך גיסא.

נתייראו, שהיו אומרים מצוות המלכה אנו עושים. זהו שכתוב: "ותכתב אסתר המלכה בת אביחיל ומרדכי היהודי את כל תקף לקיים את אגרת הפורים הזאת השנית".

מוקפים חומה מימות יהושע בן נון

וכאן מוסיף הרמב"ן ומסביר מדוע קבעו שקנה המידה למוקפים יהיה לפי מה שהיה בימי יהושע²³ ולא בימי אחשורוש:

אלא לפי שהיה עיקר הנס לאותן שבארץ ישראל, והיא היתה חרבה שעדיין לא בנו בה כלום משעת עלייתן, לא ראוי ואף גנאי הוא, שיהיו ירושלים עיר הקדש וכל ערי יהודה וישראל הבצורות נידונות כערי הפרוים, והחזירו הענין לימי יהושע וחלקו בין המוקפין חומה מימות יהושע בן נון לשאינן מוקפין חומה. זהו שאמרו בירושלמי: "ר' סימון בשם ר"י בן לוי חלקו כבוד לא"י", כי היתה חרבה באותן הימים ותלו אותו בימי יהושע בן נון והיינו כדפרישית דמשום כבוד בעלמא.

שלוש קושיות הר"ן על הרמב"ן

על הסבר הרמב"ן בעניין קביעת יום ט"ו למוקפין, מקשה הר"ן שלוש קושיות:

א. מדוע המוקפים חומה בחו"ל לא חששו מגזרת המן? הרי האויבים היו בתוך העיר ומה הועילה להם החומה? ורוב המוקפים חומה היו בחו"ל, גם לדעת הרמב"ן.

ב. חידושו של הרמב"ן שרוב היהודים היו בארץ ישראל, אינו עומד במבחן המציאות, שכן כל אלו שעלו בימי כורש היו כארבעה רבבות בסך הכול, ואפשר אף שחלקם חזרו לחו"ל אחרי שבניין הבית נעצר על ידי אחשורוש.²⁴

ג. מה שכתב הרמב"ן שמצאו רמז בתורה לקביעת פורים לדורות, לא נמצא רמז כזה בגמרא אלא לעניין כתיבת המגילה ולעניין הכללתה בכתבי הקודש, אבל לא לעניין קביעת פורים לדורות.²⁵

בעקבות כך קבע הר"ן שלא היה הבדל בין נס הפרזים לנס המוקפים ולא היה ייחוד ומעלה ליושבי ארץ ישראל על פני יושבי חו"ל, ובאותה מידה שיושבי

23. משנה במסכת מגילה דף ב עמוד א "כרכין המוקפין חומה מימות יהושע בן נון קורין בחמשה עשר, כפרים ועיירות גדולות קורין בארבעה עשר".

24. וראיתי שהרשב"ץ ("תשב"ץ" חלק ג סימן רצז) כתב תוך כדי הסברת שיטת הרמב"ן: "ואפ"י יהי הדבר כדברי הרמב"ן ז"ל שרוב ישראל היו חוצה לארץ מ"מ זכר הנס נעשי בשביל אותם שהיו בארץ ישראל מפני ששם היו הסנהדרין או מפני מעלת א"י...". וני"ל שטעות סופר נפלה בדבריו ובמקום "הרמב"ן" צריך לומר "הר"ן".

25. לעניין קביעת הפורים הסתמכו על טענתה של אסתר שהיא כבר כתובה על ספר דברי הימים למלכי פרס ומדי, כפי שהסברנו לעיל.

הפרזים חגגו בארבע עשר ביום מנוחתם, חגגו המוקפים בחמישה עשר ביום מנוחתם, ובהתאם לכך נקבעו ימי הפורים לדורות.²⁶

סיוע לשיטת הר"ן - ישראל לא עלו כחומה לארץ ישראל

לדברי הר"ן בשאלתו השנייה, יש סיוע מכמה מקורות בחז"ל. נאמר בגמרא (יומא ט ע"ב) שישראל לא עלו לארץ כחומה בימי עזרא ולכן שלט בהם הרקב:

דכתיב (שיר השירים ח): "אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף ואם דלת היא נצור עליה לוח ארז", אם עשיתם עצמכם כחומה ועליתם כולכם בימי עזרא – נמשלתם ככסף, שאין רקב שולט בו, עכשיו שעליתם כדלתות נמשלתם כארז שהרקב שולט בו.²⁷

וכן כמה דרשות בשיר השירים רבה (פרשה ח) שבגלל אי עליית ישראל לארץ בהמוניו, חרב הבית ולא שרתה שכינה בבית שני:

אם חומה היא, אלו ישראל העלו חומה מבבל, לא חרב בית המקדש בהיא שעתא פעם שנית.

וכן דבריו החריפים של רבי יהודה הלוי "בכוזרי" (מאמר ב אות כז):

אמר החבר: הובשתני מלך כוזר, והעון הזה הוא אשר מנענו מהשלמת מה שיעדנו בו האלהים בבית שני, כמה שאמר: (זכריה ב, יד) "רני ושמחי בת ציון", כי כבר היה העניין האלהי מזומן לחול כאשר בתחלה, אלו היו מסכימים כלם לשוב בנפש חפצה, אבל שבו מקצתם ונשארו רובם וגדוליהם בבבל רוצים בגלות ובעבודה שלא יפרדו ממשכנותיהם ועניניהם, ושמא על זה אמר שלמה: (שיר השירים ה, ב) "אני ישנה ולבי ער", כנה הגלות בשינה והלב הער התמדת הנבואה ביניהם. "קול דודי דופק", קריאת האלהים לשוב. "שראשי נמלא טל", על השכינה שיצאה מצללי המקדש, ומה שאמר: "פשטתי את כתנתי", על עצלותם לשוב.

מכל המקורות שהבאנו ואחרים שלא הבאנו, מסתברת טענת הר"ן שרק מיעוט מהיהודים עלה לארץ, ורובם נשאר בחו"ל, לדאבון לבנו, בעוד שדברי הרמב"ן מחודשים ומנוגדים למקובל. באשר לשאר שאלותיו של הר"ן, נדמה שהן אינן

²⁶. זו הייתה תשובת הרמב"ן הראשונה אך היא לא הייתה טובה בעיניו.

²⁷. וכן הוא פסיקתא רבתי (איש שלום) פרשה לה ד"ה רני ושמחי בת: "רני ושמחי בת ציון כי הנני בא ושכנתי בתוכך נאם ה'" (זכריה ב, יד) - זו היא שנאמרה ברוח הקודש על ידי שלמה "אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף ואם דלת היא נצור עליה לוח ארז" (שה"ש ח, ט). כנגד מי אמר שלמה למקרא הזה? לא אמרו אלא כנגד כנסת ישראל, שבשעה שנבנה הבית האחרון לא שרתה בו שכינה, שכך אמר הקדוש ברוך הוא: אם עולים ישראל כולם - תשרה שכינה, ואם לאו - לא ישתמשו אלא בבת קול".

חמורות כל כך ואפשר להשיב עליהן. מתוך התשובות אולי נבוא להסבר חדש לחלוקה שבין מוקפים לפרזים.

יישוב שיטת הרמב"ן

על שאלתנו הראשונה של הר"ן, בדבר אי חששם של יושבי ערי החומה, ישיב הרמב"ן, שאפשר שישראל ישבו בערים מוקפות חומה משלהם גם בחו"ל. ואף אם נאמר שלא היו להם ערים מוקפות משל עצמם, אפשר שהם לא חששו מהגויים שגרו איתם בשכנותם בתוך הערים, אלא מאויבים שיבואו מחוץ לעירם שלא הכירו ולא ידעו. עוד אפשר לומר, שבערים מוקפות חומה היה דין והיה דיין, היה משטר מסודר עם מלך או שר, והם אמורים היו, לדעת היהודים, להגן עליהם מפני פורעי חוק, בעוד שבערי הפרזים המשטר היה רופף ולא קבוע, ונשקפה סכנה של ממש ליהודים.

עוד אפשר לומר (וזו כנראה דעת הרמב"ן), שעיקר הסכנה הייתה ליהודים בארץ ישראל, והכול נקבע בהתאם למה שהיה בארץ ישראל וכפי שכתב הרמב"ן בהמשך דבריו:

אלא שיש לחוש עוד ולומר, שמא בחו"ל לא היו הכרכין המוקפין חומה ביד ישראל אלא ישראל שבהן בין החומות היו יושבים והיו צריהם עימם לפנים מן החומה, ומה החומה מועלת להם? אבל מ"מ כיון שעיקר הנס היה בא"י תקנו בכל העולם שיעשו כדרך שהן עושין.²⁸

קביעת הפורים נרמז בפסוק: "כתב זאת זכרון בספר"

באשר לשאלתנו השלישית של הר"ן, שלא נמצא שום רמז בתורה לקביעת פורים לדורות, אכן כך נראה מן התלמוד הבבלי, ברם מן התלמוד הירושלמי נראה, שמאותו פסוק שלמדו על כתיבת המגילה לדורות – למדו גם על קביעת פורים לדורות:

רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן: שמונים וחמשה זקינים ומהם שלשים וכמה נביאים היו מצטערין על הדבר הזה, אמרו: כתיב "אלה המצות אשר צוה יי' את משה", אילו המצות שנצטוינו מפי משה, כך אמר לנו משה: אין נביא אחר עתיד לחדש לכם דבר מעתה, ומרדכי ואסתר מבקשי' לחדש לנו דבר.²⁹ לא זו משם נושאי' ונותנין בדבר עד שהאיר הקב"ה את עיניהם ומצאו אותה כתוב' בתור' ובנביאי' ובכתובי' הדא היא דכתיב: "ויאמר יי' אל משה כתוב זאת זכרון בספר". "זאת" – תורה, כמה דתימא וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל, "זכרון" –

28. וכן כתב הרשב"ץ (י"תשב"ץ" ח"ג, סימן רצו) בשם הרמב"ן.

29. ונראה שהכוונה גם לכתיבת המגילה וגם לקביעת הימים.

אילו הנביאים, "ויכתב ספר הזכרון לפניו ליראי יי' ולחושבי שמו" וגו'. "בספר" – אילו הכתובים.

תלמוד ירושלמי מסכת מגילה פרק א דף ע טור ד /ה"ה

משמע מן הירושלמי שהפסוק: "כתב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים", שימש מקור נאמן גם לכתובת המגילה וגם לקביעת ימי הפורים.³⁰ כך גם משמע מ"הפירוש המיוחד לרמב"ם" על מגילת אסתר.

זו כנראה גם הסיבה שבגללה קבעו קריאה בט"ו בערים מוקפות חומה מימות יהושע ולא מימות אחשורוש, כי ימי הפורים שורשם במלחמת יהושע בעמלק ואחריתם בימי הפורים והנצחתם "בספר" – במגילת פורים,³¹ וכמו שכתוב ב"חידושי הריטב"א" (מגילה ב ע"א):

ובעו רבנן ז"ל: מה ראו אנשי כנסת הגדולה לתלות הדבר ביהושע בן נון? ותירצו הראשונים ז"ל: משום דיהושע בן נון הוא שנלחם בעמלק תחלה והמן היה מזרע עמלק.³²

ובצורה ברורה יותר ב"חידושי המאירי" למגילה דף ב ע"א:

ויש שפירשו הטעם, מצד שנלחם יהושע עם עמלק שהיה המן מזרעו, וממה שמצאו בהגדה "כתב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע", מה נשתנית מצוה זו שנאמרה בלשון זה יותר משאר מצות? כשהתחיל יהושע במלחמת עמלק היה מחזר להיותה מסתיימת על ידו, אמר הקדוש ברוך הוא למשה אמור לו: כשיגיע זמנו של עמלק לימחות מלפני, יהא הוא נזכר עליה, והוא ששנינו כל עיר שהיא מוקפת חומה מימות יהושע.

עפ"י הדברים הללו נבין שהטבח שעשו היהודים היה בעיקר בשונאיהם, להבדיל מאויביהם, כי השונאים היו כולם מזרע עמלק כמו שכתב האלשיך:³³

30. וכן כתוב בתשב"ץ (ישו"ת תשב"ץ" חלק ג סימן רצז): "ירושלמי הוא, וכתבה רבינו ז"ל פרי' ואתחנן וכן הוא במדרש רות רבתי". וכן כתב החיד"א בספרו "ברכי יוסף" על השולחן ערוך סימן תרפ"ח, אלא שהוא הגדיל לעשות וטען שגם לפי הבבלי קביעת היום נעשה בהסתמך על מקור זה, ולפי שעדיין חששו חכמים שהדבר יגרום לקנאה ושנאה, השיבה להם אסתר שכבר כתובה אני בספרי מדי ופרס.

31. ככתוב בספר שופטים: "מני אפרים שורשם בעמלק אחריך בנימין בעממך".

32. וכן כתוב ב"אבודרהם" סדר תפילת פורים, ב"כל בו" הל' פורים, "אורחות חיים" הל' פורים, "ברכי יוסף" או"ח סי' תרפח.

33. הערת הרב אביגדר נבנצל: "ולכן לפני שיצאו למלחמה קראו פרשת זכור שעיקר זמנה מדאורייתא לדעת הרמב"ם הוא כשהולכים להלחם בו, כמו שאמר שמואל לשאול: 'פקדתי את אשר עשה ... וישמע שאול את העם' - השמיעם פרשת זכור, ולזכר זאת תיקנו מרדכי ואסתר לקרוא פרשת זכור לפני פורים, כמו שילפינו בגמ' (מגילה ל ע"א) מ"זוכרים ונעשים".

שונאיהם הם אדום ועמלק, שטבעם להוציא האיבה אל הפועל... אז קמו והרוג בשונאיהם, אך באויביהם לא עשו עיקר מהריגה כי אם למי מכת חרב בלבד ולמי הרג,³⁴ אך בשונאיהם הרוג בעצם וראשונה...³⁵ אך ויעשו בשונאיהם כרצונם של שונאיהם לעשות ביהודים, שהוא להשמיד להרוג וכו'. ובבזה לא שלחו את ידם מהטעם הנזכר למעלה.³⁶

אמור מעתה שלא רק מלחמת הגנה והצלה בלבד הייתה מלחמה זו, אלא גם קיום מצוות מחיית עמלק,³⁷ כפי שכתבו רבים. כך, למשל, כתב הרלב"ג בפירושו למגילת אסתר:

ואחשוב שאלו שהיו אויבי ישראל היו כולם מזרע עמלק. והם היו משתדלים בהשמדת ישראל מראש כמו שזכר בתורה. ועתה כשמצאו ישראל בשפלות, הייתה השתדלותם לכלותם... וידמה שעל זאת המלחמה התנבא יעקב אבינו באמרו על בנימין: "בבקר יאכל עד, ולערב יחלק שלל".
 "בבקר יאכל עד" – זה שאול שהיה בוקרן של ישראל שהיה תחילה למלכים.
 "ולערב יחלק שלל" – זה מרדכי ואסתר שעמדו לישראל בגלותם, שהוא דומה לערב.

וכן כתב רבי שלמה אלקבץ בפירושו "מנות הלוי":

ולבי אומר לי, כי על עם עמלק ביחוד הורשו ולא על כל עם מדינות המלך, כי אין ישוער שכל העמים יתפייסו לכך, ואף כי גדול הנס.

34. כוונתו שאת האויבים הרגו רק מתוך התגוננות, בעוד שבשונאים פגעו על עצם רצונם להשמיד את היהודים גם אם ברגע זה לא תקפו את היהודים.

35. מכאן תשובה לשאלת הראב"ע: יש לשאול: למה כתב מרדכי להרוג שונאי היהודים, ורב לו ולהם שימלטו?

36. הטעם שכתב למעלה הוא שבזה הם הוכיחו שהכל נעשה בגזרת המלך, שהרי הרוגי מלכות ממונם למלך. ואפשר להוסיף שבזה הם תיקנו את חטאם של שאול והעם במלחמת עמלק, שעטו על השלל. ומצאתי שכתב כן בעל הי"עקדה" סעיף ק"ז.

37. הרב יצחק הוטנר בספרו "פחד יצחק" על פורים עמ' ס' סבור שגם מלחמת ההגנה הייתה נגד עמלק כי לדידו היו שני סוגי מלחמה נגד עמלק, מלחמת הגנה ומלחמת התקפה: המלחמה הראשונה בעמלק בימי משה הייתה לאחר שהוא בא עלינו... ובמלחמה השנייה בעמלק בימי שאול באנו אנחנו עליו. ומועד הפורים שהוא קדושת הזמן של עסקנו עם עמלק, בעל כרחו שיכלול בתוכו שני אופנים הללו... וזהו עומק משמעותה של התחלוקת מועד פורים לשני ימים: י"ד וט"ו. כי ב"ד הוא בא עלינו... וכשעשה לנו הקב"ה נס והגענו אל המנוחה, ונחו מאויביהם, אז אנחנו יוצאים עליו למלחמה, ואנו מבקשים עוד יום "להנקם מאויביהם" אע"פ שאין כאן עוד "ולעמוד על נפשם", באופן שקדושת הזמן של י"ד וט"ו באדר כולל הוא את שני סוגי המלחמה בעמלק....

וכן הוא בפירוש "אור חדש" למהר"ל מפרג:

כי ישראל כשהם בגלות בין העמים, אם יש שונא להם הוא מזרע עמלק. על כן לא היה די לבטל הכתבים הראשונים, ויהיו היהודים כמו בראשונה קודם שבא לאבדם, כי נצטוו ישראל על עמלק למחות שמו מן העולם. ושאל המלך נאבד מלכותו בשביל שנתן לעמלק פליטה, ועתה [האם] יהיו נותנים לעמלק פליטה כאשר נפלו לידם – והתורה אמרה: "כתב זאת זכרון בספר"... הכתוב רמז גם כן על מעשה המגילה הזאת, שהוא למחות שמו מן העולם.³⁸

"יד על כס י-ה"

המהר"ל כתב שהכתוב רמז על מעשה המגילה הזאת בפסוק: "כתב זאת זכרון בספר", שעל פיו גם כתבו את המגילה וקבעו את ימי הפורים. בהמשך לפסוק זה כתוב: "כי יד על כס י-ה מלחמה לה' בעמלק מדר דר".
נרמז בפסוק זה יום י"ד ויום ט"ו, שבהם תערך מחיית עמלק ואז יושלמו שם ה' וכסא המלכות. האלשיך הקדוש קדם למהר"ל ברמז זה וזה לשונו:

ועל דרך הפשט, אפשר במה שהקפידו מרדכי ואסתר בזכרון ימי הפורים האלה, ומזכירים כמה פעמים להיות עושים את יום י"ד ואת יום ט"ו, ולא קבעו יום קבוע לכל המקומות כדרך המועדים... רצו יהיה רמז לזה למה שכתוב בתורה "כי יד על כס י-ה" וכו', והוא מה שאמרו חז"ל כי נשבע הוא יתברך שלא יקרא השם בארבע אותיותיו עד ינקם מעמלק.

על כן, ביום מועד העיירות נרמזה השבועה שהוא י"ד, כמו שאמר "כי יד על כס", וביום מועד המוקפין נרמז נוסח השבועה שהוא נקרא יתברך "יה" שעולה ט"ו.³⁹

על ידי מחיית עמלק בשושן, נסללה הדרך לבניין ירושלים ולבניין בית המקדש,⁴⁰ שהיא כיסא ה' בעולם: בָּעֵת הַהִיא יִקְרְאוּ לִירוּשָׁלַם בְּסֵא ה' וְנִקְווּ אֱלֵיָהָ כָּל הַגּוֹיִם לְשֵׁם ה' לִירוּשָׁלַם וְלֹא יִלְכּוּ עוֹד אַחֲרֵי שְׁרָרוֹת לְבָם הָרַע (ירמיהו פרק ג).

הגזרות הקשות על היהודים, בעיקר על יהודי שושן, באו בגלל השתתפות היהודים במשתה אחשוורוש תשע שנים קודם לכן. אחת הסיבות לדחיית משתה זה עד השנה השלישית למלכותו של אחשוורוש, היה משום שהוא הכין לעצמו

38. בספר "אבודרהם" סדר פורים כתב שבתפילת הרב את ריבנו יש שש לשונות של גאולה כנגד ששה שנלחמו בעמלק והם: יהושע, אהוד בן גרא, גדעון, שאול, דוד, מרדכי ואסתר.

39. הערת הרב אביגדר נבנצל: ועוד רמז: "מלחמה לה' בעמלק מדר דר" – "דר" בגימטריה עם הכולל = "אדר", אדר א' ואדר ב'.

40. שהרי שלוש מצוות נצטוו ישראל עם כניסתם לארץ לפי הסדר הזה: מלך, מחיית עמלק ובניין בית המקדש.

כיסא דמוי הכיסא של שלמה המלך עליו נאמר: "וישב שלמה על כסא ה' למלך".⁴¹

כשבת המלך אחשורוש על כיסא מלכותו, הורה להפסיק את בניין בית המקדש שהוא כיסא ה' בעולם, כי אין שני מלכים מולכים בכתר אחד. הפסקת הבניין נעשתה גם בעקבות כתב השטנה שהגיע אליו באמצעות המן ובניו כפי שכתב רש"י (פרק ט, ו):

עשרת בני המן – ראיתי בסדר עולם אלו עשרה שכתבו שטנה על יהודה וירושלים, כמו שכתוב בספר עזרא (עזרא ד): "ובמלכות אחשורוש בתחילת מלכותו כתבו שטנה על ישיבי יהודה וירושלים", ומה היא השטנה? לבטל העולים מן הגולה בימי כורש שהתחילו לבנות את הבית, והלשינו עליהם הכותים והחדילים. וכשמת כורש ומלך אחשורוש והתנשא המן, דאג שלא יעסקו אותן שבירושלים בבנין ושלחו בשם אחשורוש לשרי עבר הנהר לבטלן:

מכאן, שעם תליית עשרת בני המן ביום י"ג, והשמדת שאר העמלקים בשושן בי"ד, חזרה עטרת תפארתנו לירושלים, הגיעה עת חידוש בניין הבית, וכיסא ה' מרום מקדשנו החל לקרום עור וגידים.⁴² על כן משמשת שושן אות ומופת לכיבושה ובנינם מחדש של ארץ ישראל, ירושלים ובית המקדש.⁴³ על כן ערים מוקפות חומה מימי יהושע חוגגות בטי"ו כמו בשושן, לכבוד יהושע שהיה ראשון ללוחמים בעמלק וראש לכובשים את הארץ.

"יד על כס י-ה" - דוד ושלמה

"יד על כס י-ה", רומז גם לשני המלכים הגדולים של ישראל – דוד ושלמה. הראשון כבש את ירושלים והיה דור ארבעה עשר לאברהם, ומניין אותיות שמו עולה י"ד, והשני הוא שלמה שהיה דור חמישה עשר לאברהם ונקרא גם בשם "ידיד-יה".⁴⁴

בימי שלמה הגיעה מלכות ישראל למרום פסגתה וסיהרא (הירח) בשלימותא: א"ר ברכיה: "החודש הזה לכם", "כירח יכון לעולם" (תהלים פ"ט ל"ח), כהדין סיהרא,

41. שלמה הוא היחיד מכל מלכי האדמה שנאמר עליו שהוא ישב על כסא ה'.

42. נס פורים היה בשנת 3404 לבריאת העולם, וחידוש הבניין היה בשנת 3408, שהוא קץ שבעים השנה לחורבן הבית. והסיום ארבע שנים אחר כך, בשנת שש לדריוש ככתוב בעזרא.

43. "שפת אמת" חלק ב עמ' 183: ענין היו"ט, דפורים היה הכנה לבנין בית שני, והוא מכוח התעוררות התחתונים, שזה ענין אנשי כנסת הגדולה, שהחזירו עטרה ליושנה... וכל ענין בית שני, היה בחינת תורה שבעל פה וסייגים ותקנות שעשו לתורה, והקבי"ה הסכים עמהם, כמו שכתוב: קיימו למעלה מה שקיבלו למטה, לכן ימי הפורים לא יעברו על ידי שהענין היה בכח התעוררות התחתונים.

44. פעמיים י"ד ופעם אחת י"ה.

אם זכיתם אתם מונין למליאתו ואם לאו אתם מונין לפגמו. זכיתם הרי אתם מונין למליאתו: אברהם, יצחק, יעקב יהודה, פרץ, חצרון, רם, עמינדב, נחשון, שלמון, בועז, עובד, ישי, דוד, שלמה, "וישב שלמה על כסא ה' למלך" (דברי הימים א' כ"ט, כ"ג) הא סיהרא על מליאתה.

לא זכיתם אתם מונין לפגמו: רחבעם, אביה, אסא, יהושפט, יהורם, אחזיה, יואש, אמציה, עוזיהו, יותם, אחז, יחזקיהו, מנשה, אמון, יאשיהו,⁴⁵ צדקיהו, "ואת עיני צדקיהו עור" (מלכים ב' כ"ה ז') הא סיהרא על פיגמה.⁴⁶

⁴⁷ "פסיקתא רבתי" (איש שלום) פסקא טו - החודש ד"ה [החודש הזה וגו']

מכאן תשובה נוספת לחגיגת חמישה עשר באדר כפי שכתב המהר"ל (יאר חדש" : פרק ט):

ויש לשאול למה לא הסתפקה אסתר במה שהיה לה יום י"ג בשושן? לי יראה לומר על פי הפשט, כי אסתר ידעה כי נשארו שונאים ליהודים בשושן אשר לא יכלו כלותם ביום אחד.

ועוד יש לפרש, והוא העיקר, כי נס שעשה ה' לישראל במגילה הזאת, היה נס בשלמות הגמור, ולכן יש לקבוע יום, שבו ההנחה ליהודים ועשיית משה וי"ט כאשר הירח מלא אורה, וכדכתיב ליהודים היתה אורה, על הטוב הגמור שעשה הש"י עמהם. והרי פסח וסוכות שהם יו"ט ושמחה לישראל, הם בחמישה עשר לחודש.⁴⁸

הנס ביום חמישה עשר טומן בחובו גם את חזרת מלכות בית דוד ככתוב בספר "באר הגולה" למהר"ל באר ששי:

ואומר: 'דוד מלך ישראל חי וקיים' - שלש פעמים, כי חידוש הלבנה רומז על חידוש מלכות בית דוד, שאף על פי שמלכות בית דוד אחר חמשה עשר דורות של מלכים, מרחבעם ועד צדקיהו ירדה מטה מטה עד שנעלמה מלכות זו - לא בטלה לעולם, אלא כלבנה הזו שהיא נעלמת ולאחר ט"ז יום של התמעטות חזרת ומתחדשת ונגלית שוב, כן דוד מלך ישראל חי וקיים וכיסאו נכון עד עולם.

⁴⁵. הערת הרב אביגדר נבצל: ויאשיהו שהוא גדול בעלי התשובה הוא כנגד יום כיפור קטן.

⁴⁶. הלבנה בחסרונה.

⁴⁷. וראה פירוש המיוחס לרש"י לדברי הימים א פרק כט, כג: "וישב שלמה על כסא ה' למלך" - כאן נופל לומר מלך על כסא ה', שהכסא של ה' הוא להמליך עליו מי שירצה. ובמדרש מפורש, כיסאו היה מלא כמו הלבנה בט"ו בחדש, כי מאברהם עד שלמה ט"ו דורות: אברהם, יצחק, יעקב, יהודה, פרץ, חצרון, רם, עמי נדב, נחשון, שלמה, בועז, עובד, ישי, דוד, שלמה, וזהו שכתוב "כסאו כשמש נגדי" (תהלים פט) שאינו נחסר לעולם, ואם אתה רוצה לדמותו לירח יהיה כירח שיכון לעתיד לבא, ומשלמה ואילך נתמעטו המלכים מגדולתם כלבנה המחסרת והולך עד צדקיהו "ועיני צדקיהו עור".

⁴⁸. יש גם להוסיף שעמלק רגיל ליפול "מחר".

ויהי אור הלבנה כאור החמה, וכאור שבעת ימי בראשית, כמו שהייתה קודם מעוטה,
שנאמר את שני המאורות הגדולים. ויתקיים בנו מקרא שכתוב ובקשו את ה'
אלוהים ואת דויד מלכם אמן.